

Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ebeveynlerinin Gereksinimlerinin Belirlenmesi

Determining the Needs of Parents with Children in Inclusive Education

İlknur Çifci Tekinarslan, Abant İzzet Baysal University, ilknur_cifci@hotmail.com

Tuğba Sivrikaya, Abant İzzet Baysal University, tugba.sivrikaya@gmail.com

Nesime Kübra Keskin, Abant İzzet Baysal University, kubrakeskin@ibu.edu.tr

Özge Özlü, Medipol University, ozluozge@gmail.com

Meryem Uçar Rasmussen, Abant İzzet Baysal University, ucarmeryem@gmail.com

Öz. Bu çalışma kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmada "Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği" kullanılmıştır. Türkiye'nin çeşitli illerinde kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin 70 anne ve 55 baba olmak üzere toplam 125 ebeveyninden oluşan bir örneklem grubundan veri toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS_17.0 istatistik paket programıyla ve betimsel istatistik yöntemleriyle analiz edilmiştir. Araştırma sonunda ebeveynlerin sırasıyla sosyal destek, bilgi, yardım ve uyarılma gereksinimlerinin olduğu, annelerin babalara göre daha fazla gereksinimlerinin olduğu belirlenmiştir. Bu gereksinimler çocuğun cinsiyetine göre ölçeğin tamamında anlamlı bir fark oluşturmazken, çocuğun yaşına göre çevresel düzenleme gereksinimi boyutunda, ebeveynlerin aylık gelirin'e göre bilgi ve yardım gereksinimi boyutlarında ve çocuğun aldığı tanıya göre sosyal destek, bilgi ve yardım gereksinimi boyutlarında anlamlı farklılıklar oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Aile gereksinimlerini belirleme ölçeği, kaynaştırma eğitimi, kaynaştırma eğitimi alan çocuğa sahip ailelerin gereksinim ölçeği

Abstract. The aim of this study is to determine the needs of parents with children in inclusive education. "The Scale for Determining the Needs of Parents with Students in Inclusive Education" was used for the purpose of this study. Data was gathered from a sample group consisting of 125 parents, 70 mothers and 55 fathers of children in inclusive education in various cities of Turkey. SPSS_17.0 statistical package program and descriptive statistical methods were used for the analysis of collected data in the research process. The results show that parents respectively had needs for social support, information, assistance and adaptation, and furthermore that the mothers in general had higher needs than the fathers. Additionally the results show that there is no significant correlation between needs and the gender of the child. However there is a significant correlation between needs for environmental adjustment and the age of the child. Also there is a significant correlation between needs for information and assistance and the monthly income of the parents. Finally the results show a significant correlation between needs for social support, information and assistance and the disability of the child

Keywords: Family needs determination scale, family needs, scale of determining the needs of parents with children in inclusive education

SUMMARY

Purpose and Significance

Families are regarded as the most effective elements of inclusive practices (Gottlieb and Leyser, 1996; Ryndak et. al., 1990 Sucuoğlu, 1996). Parental participation in the inclusion process is crucial to obtain information about the after-school performance of students with special needs and to identify the goals of the educational program. It is an undeniable fact that ensuring school-home cooperation related to educational tasks that should be undertaken at home can only be possible through participation and support of families (Lewis and Doorlag, 1987; cited in: Sucuoğlu, 1996). As a natural consequence of parental responsibility in their children's education, their needs should be identified to ensure that inclusive practices are successful. It is believed that accurate identification of parental needs in inclusive practices will ensure their economic support as well as contributing to the effectiveness, efficiency, and productivity of inclusive practices through increasing parental satisfaction levels. It is believed that identifying and meeting needs will enhance the participation of parents.

Since no studies were found in the domestic literature on the identification of the needs of parents whose children attend inclusive education, the current study was planned and implemented to identify the needs of parents by utilizing the *Scale of Identifying the Needs of Parents Whose Children Attend Inclusive Education*. With this purpose in mind, answers to following questions were sought: (1) Do the needs of parents whose children attend inclusive education differ based on according to maternity- paternity? (2) Do the needs of parents whose children attend inclusive education differ according to gender of the child? (3) Do the needs of parents whose children attend inclusive education differ according to age of the child? (4) Do the needs of parents whose children attend inclusive education differ according to monthly income? (5) Do the needs of parents whose children attend inclusive education differ according to the diagnosis of the child?

Methodology

The study sample was identified via simple random sampling. Data were collected from a total of 125 voluntary parents (70 mothers-56.0% and 55 fathers-44.0%) whose children attend inclusive education in 2016-2017 academic year. "Scale of Identifying the Needs of Parents whose Children Attend Inclusive Education" and "Demographic Information Form" were used to determine the needs of parents whose children attend inclusive education.

The scale of Identifying the Needs of Parents whose Children Attend Inclusive Education was developed by Çifci-Tekinarslan, Sivrikaya, Keskin, Özlü and Uçar-Rasmussen (2017) to identify the needs of parents whose children are in inclusive educational programs. The scale has 35 items with 5 subscales: *Social Support Needs (8 items)*, *Environmental Adjustment Needs (8 items)*, *Adaptation Needs (7 items)*, *Information Needs (7 items)*, *Support Needs (5 items)*. Items in the scale are scored as "1=No", "2=Unsure", "3=Yes" based on parental need for support. The scores obtained from the scale changes between 35 (the lowest) and 105 (the highest). High scores point to high parental need.

Data were analyzed with the help of SPSS17.0 package program and descriptive statistical methods. Normality of sale scores was tested with Kolmogorov Smirnov Test. Based on Kolmogorov Smirnov test results, it was found that distribution of scale scores was not normal. Mann Whitney U-Test was conducted for maternity- paternity and gender variables where distribution was not normal and the number of groups was two, while Kuskall Wallis H-Test was conducted for maternity- paternity, gender, age, diagnosis, and family monthly income variables where distribution was not normal and the number of groups was more than two.

Results

It was found that social support needs, information needs and adaptation needs of parents and family needs, in general, were high; that compared to fathers, mothers had higher social support, adaptation, information and support needs; that compared to parents with children between the ages of 11-15, parents with children between the ages of 6-10 had higher

community adjustment needs and needs in total and that families with lower monthly income levels had higher information and support needs.

Discussion and Conclusion

The first finding of the study shows that families need *social support* the most. The high scores obtained in this subscale point to the need for being accepted by other students in their children's classrooms and their parents and the need for coming together with other parents. Similar results were obtained in family needs surveys in literature and social support needs were emphasized in these studies (Özsoy, Özkahraman and Çallı, 2006; Sahay, Prakash, Khaique and Kumar, 2013). *Information needs* were listed as the second most important need for parents whose children attend inclusive education. It is believed that this result is based on the fact that services that can guide and inform parents are limited. Almarsi, Palisano, Dunst, Chiarello, O'Neil and Polansky's (2011) study supports this finding. *Support/help* was listed as the thirteenth most important need for parents whose children attend inclusive education. Most of the time, mothers/fathers spend all their time for the care and education of their children with special needs and exert immense effort to handle problems on their own. This finding coincides with the research findings in the literature (Kaytez, Durualp and Kadan, 2015; Sahay, Prakash, Khaique and Kumar, 2013; Sucuoğlu, 1995). *Adaptation needs* were listed as the fourth most important need for parents whose children attend inclusive education. It is believed that parents need adaptation since arrangements in inclusive education are not undertaken appropriately. The lowest scores in terms of family needs were obtained from Community Adjustment Needs. This finding may be related to the fact that parents have opportunities to talk with school administration, teachers and guidance counselors; the physical conditions of the school are appropriate and the school environment is safe. This finding also shows that social support, information, support/help and adaptation needs are more prioritized.

Secondly, the study examined whether parental needs differed between mothers and fathers. It was found that compared to fathers, mothers had higher scores in social support, adaptation, information and support needs respectively. Therefore, the study shows that the needs of mothers were higher than those of fathers.

It was found that gender of the child did not generate any differences in parental needs. A similar finding was obtained by Cavkaytar, Ardiç and Aksoy's (2014) study. Significant differences were observed between family needs -in terms of community adjustment needs and adaptation needs- and total score based on diagnosis. Significant differences were found between community adjustment need and total scale score based on age. Compared to parents of children between the ages of 11-15 (secondary school), parents of children between the ages of 6-10 (primary school) had higher community adjustment needs and needs in total and families with lower monthly income levels had higher information and support needs. It can be argued that community adjustment needs of parents decrease when their children get older and attend higher grades.

No significant differences were found in information needs and support/help needs based on family monthly income. It was observed that parents with high monthly income had less information needs whereas parents with medium or lower monthly income levels had more information needs. It was presented that parents with lower monthly income had higher support/help needs and need for support increased along with decreases in income. Öztürk (2009), Şanlı (2012) ve Cavkaytar, Ardiç and Aksoy (2014) reported that parents' monthly income levels affected family needs.

Based on research findings, it is suggested that arrangements and adjustments should be undertaken for parents in inclusive education environments and that the study should be replicated by enlarging the sample group.

GİRİŞ

Özel gereksinimli çocukların diğer çocukları gözleme, model alma, işbirliği kurma, paylaşma ve karşılıklı iletişim kurabilme fırsatlarından yararlanmalarını sağlayan kaynaştırma eğitimi (Lynch ve diğerleri, 1988; akt. Demir ve Açar, 2011) özel eğitim gerektiren bireylerin bireysel yeterliliklerine dayalı, gelişim özelliklerine uygun en az kısıtlayıcı eğitim ortamı olan genel eğitim sınıflarında, özel gereksinimli bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile gerekli destek hizmetler sağlanarak tam ya da yarım zamanlı olarak sürdürülen bir eğitim modelidir (Batu, 2000; Kırcaali-İftar, 1998a; Sart ve diğerleri, 2004). Özel gereksinimli çocukların bireysel gelişimlerini ve toplumla bütünleşmelerini sağlamak için akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamlarında eğitim almaları yani kaynaştırma eğitim ortamlarında bulunmaları önerilmektedir (Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu, 2003; Kırcaali-İftar, 1998b). Ülkemizde kaynaştırma uygulamaları 1983 yılında çıkarılan “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası” ile özel eğitim literatürüne girmiş ancak 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 1997 yılında yürürlüğe girmesiyle bir eğitim modeli olarak yaygınlaşmıştır (Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu, 2003). Bununla birlikte genel eğitim sınıflarına devam eden özel gereksinimli öğrencilerin sayısı her yıl artarak, Milli Eğitim Bakanlığı 2016 verilerine göre 202.541 öğrenciye ulaşmıştır (Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim, 2016). Sayı artmasına rağmen kaynaştırma eğitimine erişebilen yeterli sayıda özel gereksinimli bireyin olmadığı ve kaynaştırma eğitiminden sadece özellikle hafif düzeyde yetersizliği olan çocukların yararlandığı belirtilmektedir (Sucuoğlu ve Akalın, 2010). Kaynaştırma uygulamalarına erişebilen özel gereksinimli çocukların sayıca yeterli düzeyde olmayışına karşın, kaynaştırma modeli, kaynaştırma uygulamalarına ilişkin sorunlar ile modelin etkililiğini inceleyen araştırmalarda bir artış görülmektedir (Sucuoğlu ve Akalın, 2010).

Ülkemizde kaynaştırma uygulamalarına yönelik çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Kaynaştırma uygulamaları ile gerçekleştirilen çalışmalara genel olarak bakıldığında sıklıkla kaynaştırma uygulamaları sürecine dâhil olan kişi ya da grupların kaynaştırmaya yönelik tutum ve görüşlerinin belirlendiği çalışmaların yer aldığı görülmektedir (Engin ve diğerleri, 2014; Sucuoğlu ve Akalın, 2010); Tutumların incelendiği araştırmalarla öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının olumsuz olduğu (Diken ve Sucuoğlu, 1999; Metin ve Çakmak, 1998; Uysal, 2003) ve kaynaştırma konusundaki bilgilendirmenin tutumların olumlu yönde değişmesini sağladığı (Gözün ve Yıkılmış, 2004; Özbaba, 2000; Yıkılmış, Şahbaz ve Peker, 1998) sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmaların yanı sıra kaynaştırma eğitimi alan çocukların anne-babalarının (Balboni ve Pedrabisi, 2000; Öncül ve Batu, 2004; Temir, 2002;), öğretmenlerin ve akranların (Diken, 1998; Kayaoğlu, 1999; Uysal, 2003; Okagaki ve diğerleri, 1998; Rafferty ve Griffin, 2005; Temel, 2000; Tuş ve Çifci-Tekinarslan, 2013; Üstün ve Yılan, 2003; Varlıer, 2004), normal gelişim gösteren öğrenci ebeveynlerinin (Aksoy, 2010), okul öncesi öğretmenlerin (Altun ve Gülben, 2009; Artan ve Balat, 2003; Balaban, Yılmaz ve Yıldızbaşı, 2009; Dikici Sığırtaç, Hoş ve Abbak, 2011; Kaya, 2005; Kılıç, 2011; Okyay, 2006; Sünbül ve Sargın, 2002; Temel, 2000; Üstün ve Yılan, 2003; Varlıer, 2004), rehber öğretmenlerin (Akalın, 2014), ebeveyn ile öğretmenlerin (Çulhaoğlu İmrak, 2009; Karamanlı, 1998; Özbaba, 2000), öğretmen, yönetici ve ebeveynlerin (Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu, 2003); sadece yöneticilerin (Yıkılmış ve Sazak Pınar, 2005) görüşlerinin incelendiği çalışmalar da mevcuttur.

Kaynaştırma uygulamalarına yönelik yapılan araştırmalardan çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden anne-babaların görüşlerinin incelendiği çalışmalara bakıldığında ailelerin kaynaştırma sürecine katılımları, kaynaştırmanın işleyişi ve sorunları hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Temir (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, anne-babaların kendilerini çocuklarının yetersizlikleri ve kaynaştırma eğitimi hakkında bilgi sahibi olarak gördükleri, çocuklarının okula gidip eve dönmelerinden annelerin sorumlu olduğu, bu süreçte sorun yaşamadıkları ve çocuklarının okulda başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu (2003), öğretmen, yönetici ve anne-babaların kaynaştırmaya yönelik görüşlerini inceledikleri araştırma ile kaynaştırmaya ilişkin birçok sorunun yer aldığını; anne-babalar ve okul yöneticilerinin kaynaştırma uygulamalarıyla ilgili bilgi ve becerilerinin sınırlı olduğunu, bunun yanı sıra okulların sınıf büyüklüğünün, öğretim materyallerinin ve destek

hizmetlerin yetersiz kaldığını belirtmişlerdir. Koçyiğit (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise, ailelerin sürece katılımlarının sınırlı olduğu ve ebeveynlerin kaynaştırma öğrencisi olan çocukları ile ilgili durumu kabullenmemesi, yetersiz iş birliği, üst düzey beklenti, umutsuzluk, diğer öğrencilerin ebeveynlerinin kaynaştırma öğrencisini kabul etmeme davranışları, kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerine karşı olumsuz tavırlar, yetersiz araç gereç ve materyal, sınıfların kalabalık oluşu ve kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin yaşadıkları ulaşım sorunları gibi temel sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Bu bulgulara ek olarak yabancı alanyazın incelendiğinde, Keller-Wright (1998) tarafından gerçekleştirilen araştırma ile aileler kaynaştırma eğitimine dâhil edilen öğrencinin yetersizlik türünün, kaynaştırma uygulamalarının işleyişini etkileyebildiğini, temel bazı sorunlar olsa da kaynaştırma uygulamasının çocukları için çok yararlı olduğunu ve kaynaştırma sürecine yönelik bilgi gereksinimi duyduklarını ifade etmişlerdir. Mudekunye ve Ndamba (2011) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmada ise aileler kaynaştırma eğitime devam eden çocukları için gerekli uyarlamaların yapılması halinde sosyal etkileşim fırsatları yakalayabildiklerini belirtmişlerdir.

Kaynaştırma ile ilgili araştırmalar gözden geçirildiğinde öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve özellikle anne-babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin bilgi ve beceri eksikliği yaşadıkları, fiziksel çevre düzenlemelerinin ve destek hizmetlerin sınırlı kaldığı yönünde görüşleri olduğu görülmektedir (Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu, 2003). Aile, öğretmen ve okul personelinin kaynaştırma sürecini işbirliği içinde yürütmede (Bilen, 2007) sorun yaşadıkları, bu sorunların giderilmesi ve kaynaştırma eğitiminin başarılı bir şekilde uygulanmasında öğretmenlerin, ailelerin ve okul yönetimlerinin etkisinin olduğu bilinmektedir (Demir ve Açar, 2011). Kaynaştırma sürecinin temel yapı taşlarından olan ebeveynlerin çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmeleri kaynaştırma sürecindeki sorunların giderilmesinde ve daha etkili olmasında son derecede önemlidir (Metin, 1999; Ryndak ve diğerleri, 1996). Bu noktada sürece dâhil olması gereken ailelerin kaynaştırma ile ilgili gereksinimlerinin belirlenmesi ve bu sürecin bu gereksinimler de dikkate alınarak şekillendirilmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 1996). Ailelere en uygun desteği ve hizmeti sunmanın ilk adımının aile gereksinimlerini belirlemek olduğu vurgulanmaktadır (Chiu, Turnbull ve Summers, 2013). Bu anlayış ile özel gereksinimli çocuğa verilecek eğitim ve destek hizmetlerinin amacına ulaşabilmesi, daha etkili ve verimli olabilmesi adına, öncelikle ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi gerekmektedir (Chiu, Turnbull ve Summers, 2013; Cunningham, 1985; Kaner, 2004;). Bu gereksinimlerinin doğru bir şekilde belirlenmesi, ailelerin gerçek gereksinimlerinin tespit edilerek aile eğitimi ve destek programların bu gereksinimler ile örtüşmesini ve uygulanacak programların gereksinimler temelinde yapılandırılmasını sağlamaktadır (Bailey ve Simeonsson, 1988). Aileye sağlanan hizmetlerin temel gereksinimleri karşılamaması durumunda programların başarısı düşmekte ve buna paralel olarak program amacını gerçekleştirememektedir (Sucuoğlu, 1995). Bu gibi olumsuz durumların yaşanmaması için aileye yönelik tüm gereksinimlerin standartlaştırılmış bir araç ile belirlenmesi aileler için yapılandırılacak hizmetlerin daha etkin ve verimli olması açısından son derece önemlidir (Cavkaytar, Ardıç ve Aksoy 2014).

Aileler, kaynaştırma uygulamalarının başarılı olmasında en etkili elemanlar olarak kabul edilmektedir (Sucuoğlu, 1996; Ryndak ve diğerleri, 1996; Gottlieb ve Leyser, 1996). Ailenin kaynaştırma sürecine katılımı, ailelerden özel gereksinimli çocuklarının okul dışı performansı hakkında bilgi almada, eğitim programlarının amaçlarının belirlenmesinde son derece önemlidir. Eğitim programının evde uygulanması gereken boyutunda ev-okul paralellliğini sağlanmasında ailelerin katılımı ve desteği yadsınmamaktadır (Lewis ve Doorlag, 1987; akt. Sucuoğlu, 1996). Bu nedenlerle ailelerin çocuklarının gelişim sürecinde daha aktif olmaları için anne-baba ve çocuk etkileşiminin, aile yapılarının, duygusal durumlarının, problem çözme becerilerinin, kaynaklarının ve gereksinimlerinin belirlenmesi gerekmektedir (Cunningham, 1985; akt. Akçamate ve Kargın, 1996). Ailenin bu süreçte işlevlerini yerine getirmede zorluk yaşaması, özel gereksinimli çocuğunun bilişsel, davranışsal ve sosyal gelişim alanlarını olumsuz yönde etkileyebildiğinden (Gupta ve Singhal, 2005) ailelerin gereksinimlerini karşılamak çocuğun gereksinimi karşılamakla eşdeğerdir (Kaner, 2004).

Alanyazında, ailelerin gereksinimlerinin etkin ve güvenilir bir şekilde belirlenmesi için sıklıkla Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA) ile bu ölçeğin Sucuoğlu tarafından 1995 yılında geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılarak Türkçeye uyarlanan AGBA'nın kullanıldığı çalışmalara rastlanmaktadır (Sucuoğlu, 1995). Aile gereksinimini belirlemek için Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, Bailey ve Simeonsson (1988)'in Aile Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasının kullanıldığı çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır (Akçamete ve Kargın,1996; Cavkavtar, Ardiç ve Aksoy, 2014; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Sucuoğlu,1995; Şanlı, 2012). Bunun yanı sıra, Türkiye'de özel eğitim alanındaki değişimler nedeniyle, AGBA'nın geçerlik ve güvenilirliği Cavkavtar, Ardiç ve Aksoy, (2014) tarafından yeniden değerlendirilmiş ve farklı yetersizlik türündeki çocuklara sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlendiği çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır (Akçamete ve Kargın,1996; Cavkavtar, Ardiç ve Aksoy, 2014; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Sucuoğlu,1995; Şanlı, 2012). Tüm bunlara ek olarak yabancı alanyazın incelendiğinde, aile gereksinimlerinin incelendiği çalışmalarda sıklıkla Bailey ve Simeonsson (1988)'in Aile Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği'nin kullanıldığı görülmektedir (Dalzell ve diğerleri, 2007; Henderson, Aydtlett ve Bailey, 1993; Palisano ve diğerleri, 2010; Sahay ve diğerleri,2013). Bu ölçeğin yanı sıra aile gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik farklı bir araç olan ve Chiu, Turnbull ve Summers (2013) tarafından gelişimsel ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Tayvanlı ailelerin gereksinimlerini belirlemek amacıyla geliştirilen Family Need Assessment (FNA) kullanıldığı araştırmalar da mevcuttur (Chiu, Turnbull ve Summers, 2013; Gowen, Christy, Sparling, 1993; Siklos ve Kerns, 2006; Wang ve Michaels, 2009).

Alanyazında aile gereksinimlerini belirlemeye yönelik yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirilen araştırmalar incelendiği farklı yetersizlik gruplarında çocuğa sahip ailelerinin gereksinimlerinin karşılaştırıldığı görülmektedir. Ayrıca aile eğitim programlarının hazırlanmasının öncesinde aile gereksinimleri belirlenmektedir. Kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların anne-babalarının gereksinimlerini belirlemeye yönelik yurt içi alanyazında bir araştırmaya rastlanmaması üzerine Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği kullanılarak aile gereksinimlerinin belirlemek amacıyla bu araştırma planlanmış ve uygulanmıştır. Kaynaştırma uygulamalarında özel gereksinimli çocuğun gereksinimleri kadar ailenin gereksinimlerinin de kurum tarafından karşılanması son derece önemli görülmektedir (Sucuoğlu, 1996). Ailelerin çocuklarının eğitiminden sorumlu olmalarının doğal sonucu olarak kaynaştırma uygulamalarının istenen yönde ilerleyebilmesi için sürece ilişkin gereksinimlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada ailelerin kaynaştırma eğitimine yönelik gereksinimlerinin doğru bir şekilde belirlenmiş olması ekonomik katkılarının yanı sıra hizmet alanların doyum ve memnuniyet düzeylerine de etki ederek çalışmaların etkililiğine ve verimliliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca gereksinimlerin belirlenmesi ve karşılanması kaynaştırma uygulamalarında anne-baba katılımının arttıracığı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın genel amacı "Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği" kullanılarak ebeveyn gereksinimlerinin belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan alt amaçlara yanıt aranmıştır:

1. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimleri ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimleri çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimleri çocuğun yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimleri aylık gelire farklılaşmakta mıdır?
5. Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimleri çocuğun aldığı taniye göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini basit tesadüfi örneklem yolu ile belirlenmiş olup 2016-2017 öğretim yılında çocukları kaynaştırma eğitimi alan ebeveynlerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan 70 anne (%56,0) ve 55 baba (%44,0) olmak üzere toplam 125 ebeveyn den veri toplanmıştır. Araştırmaya katılan anne (%61,43) ve babaların (%45,46) çoğu ilkokul mezunudur. Bununla birlikte anne (%50) ve babaların (%54,54) büyük bir kısmı 36-45 yaş aralığındadır. Gelir durumuna baktığımız zaman çalışmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğun gelirin in 1300 TL' ye kadar (% 49,6), ailedeki çocuk sayısının ise iki olduğu (% 35,2) görülmektedir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklarının 55' i kız 70'i erkektir. Bu çocukların birçoğu (% 48,8) 11-15 yaş aralığına ve zihinsel yetersizliğe (%29,6) sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden ebeveynlerin gereksinimlerini belirlemek için "Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği" kullanılmıştır. Ayrıca "Demografik Bilgi Formu" kullanılmıştır. Demografik bilgi formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ebeveynlerin eğitim durumları, yaşı, ailenin aylık gelir durumu, ailede bulunan çocuk sayısı; ikinci bölümde ise kaynaştırma öğrencisinin yaşı, cinsiyeti, yetersizlik türü gibi bilgiler edinmeye yönelik sorular yer almaktadır.

Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği: Çifci-Tekinarslan, Sivrikaya, Keskin, Özlü ve Uçar-Rasmussen (2017) tarafından çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden anne ve babaların gereksinimlerini belirlemek için geliştirilen ölçek 35 maddeden oluşmakta, 5 alt ölçeği bulunmaktadır. Alt faktörlerde dağılım şu şekildedir: *Sosyal Destek Gereksinimi (8 madde), Çevresel Düzenleme Gereksinimi (8 madde), Uyarılma Gereksinimi (7 madde), Bilgi Gereksinimi (7 madde), Yardım Gereksinimi (5 madde)*. Ölçekte yer alan maddeler, ailelerin gereksinim duyma durumlarına göre "1=Hayır", "2=Emin Değilim", "3=Evet" şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanlar en az 35 ile en yüksek 105 arasında değişmektedir. Yüksek puan kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerinin çok olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin 125 anne ve babadan toplanan verilerin analizinden geçerlik ve güvenilirlik çalışması için bazı çalışmalar yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini değerlendirmek için faktör analizi işlemi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin boyutlarını ve faktör yapısını belirlemeye yönelik yapıgeçerliliği incelemesinde Temel Bileşenler Analizi uygulanmış ve önemli faktör sayısı öz değer ölçütüne göre 5 olarak tanımlanmıştır. Ölçekteki maddelerin amaca uygun olup olmadığına ilişkin kapsam geçerliliğinin sağlanması amacıyla uzmanlardan görüş alınmıştır. Ayrıca geçerlik çalışması kapsamında yapılan ilişkisiz t-testi sonucunda ölçeğin madde ayırt ediciliği anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin Barlett Sphericity testi ile hesaplanan ki kare istatistiği anlamlı bulunmuş ve veri matrisinin uygun olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS_17.0 paket programıyla ve betimsel istatistik yöntemleriyle analiz edilmiştir. Çocuğu kaynaştırma eğitimi alan ebeveynlerin gereksinimlerini belirlemek amacıyla, örneklemin uygulanan "Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği"nden aldıkları puanların ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Ebeveynlerin gereksinimlerinin çocuk ile yakınlık durumuna, çocuğun yaşına, cinsiyetine, tanısına ve ailenin aylık gelirine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılacak testlere karar verebilmek için ölçek puanlarının normallığı Kolmogorov Smirnow Testi ile test edilmiştir. Kolmogorov Smirnov Testi sonucuna göre, ölçek puanlarının dağılımının normal olmadığı değerlendirilmiş ve dağılımın normal olmadığı ve grup sayısının iki olduğu yakınlık durumu ve çocuğun cinsiyeti değişkenlerinde Mann Whitney U-Testi, dağılımın normal olmadığı ve grup sayısının ikiden fazla olduğu çocuk ile yakınlık durumu, çocuğun yaşı, cinsiyeti, tanısı ve ailenin aylık geliri değişkenlerinde Kruskal Wallis H-Testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimlerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde alt amaçlara ilişkin olarak istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular sırasıyla verilmiştir.

Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimleri

Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynlerinin gereksinimlerini belirlemek amacıyla, "Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği"nden aldıkları ölçek ve alt ölçek puanlarının ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır.

Tablo 1. Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ebeveynlerin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeğinden Aldıkları Alt Ölçek ve Toplam Puanların Ortalama ve Standart Sapmaları

	Ortalama	Ölçekten Alınabilecek Ortalama Puan	Standart Sapma
Sosyal Destek Gereksinimi	19,2880	16	4,60683
Çevresel Düzenleme Gereksinimi	18,1680	18	4,85555
Uyarlama Gereksinimi	16,7920	14	3,75091
Bilgi Gereksinimi	17,5680	14	4,93234
Yardım Gereksinimi	11,1360	10	3,20620
TOPLAM	82,9520	70	15,94135

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin sosyal destek gereksinimi, uyarlama gereksinimi, bilgi gereksinimi ve yardım gereksinimi alt boyutları ile ölçeğin toplamından aldıkları puanların ortalamalarının ölçekten alınabilecek ortalama puanların üstünde olduğu; çevresel düzenleme gereksiniminden alınan puanların ise ölçekten alınabilecek ortalama puanla aynı düzeyde olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin aldığı puanların, ölçekten alınabilecek ortalama puanlardan farkı göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin sırasıyla sosyal destek gereksinimi, bilgi gereksinimi, yardım gereksinimi ve uyarlama gereksinimi alt boyutlarında daha yüksek puan aldıkları görülmüştür. Buna göre, ebeveynlerin sosyal destek gereksinimi, bilgi gereksinimi, yardım gereksinimi, uyarlama gereksinimleri ve genel ebeveyn gereksinimlerinin fazla olduğu bulunmuştur.

Kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin ebeveynleri arasında fark var mıdır?

Anne-baba olmaya göre gereksinimlerin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılacak testlere karar verebilmek için ölçeğin ve alt ölçeklerin normalliğe uygunluğunu incelemeye, grup büyüklüğünün 50'den büyük olması durumunda kullanılan Kolmogorov-Smirnov Testi (Büyüköztürk, 2011) uygulanmış ve ölçeğin tüm alt boyutlarında ($p=,000$) ve toplamında ($p=,008$) p değerinin 0,05'ten küçük olduğu ve dağılımın normal olmadığı belirlenmiştir. Buna göre, dağılımın normal olmadığı ve grup sayısının iki olduğu yakınlık durumu ve çocuğun cinsiyeti değişkenlerinde Mann Whitney U-Testi, grup sayısının ikiden fazla olduğu çocuğun yaşı, aylık gelir ve çocuğun aldığı tanı değişkenlerinde Kruskal Wallis H-Testi uygulanmıştır.

Ebeveynlerinin gereksinimleri ebeveynlerin cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır? Ebeveynlerin gereksinimlerinin anne ve baba olmaya göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için, Mann Whitney U-Testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ebeveyn Gereksinimlerinin Yakınlık Durumuna Göre U-Testi Sonucu

	Yakınlık Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Sosyal Destek Gereksinimi	Anne	70	72,39	5067,50	1267,500	,001
	Baba	55	51,05	2807,50		
Çevresel Düzenleme Gereksinimi	Anne	70	67,87	4751,00	1584,000	,088
	Baba	55	56,80	3124,00		
Uyarlama Gereksinimi	Anne	70	72,40	5068,00	1267,000	,001
	Baba	55	51,04	2807,00		
Bilgi Gereksinimi	Anne	70	84,69	5928,00	407,000	,000
	Baba	55	35,40	1947,00		
Yardım Gereksinimi	Anne	70	70,64	4944,50	1390,500	,007
	Baba	55	53,28	2930,50		
TOPLAM	Anne	70	76,31	5342,00	993,000	,000
	Baba	55	46,05	2533,00		

Tablo 2'ye bakıldığında, sosyal destek gereksinimi [U=1267,500, p<.05], uyarlama gereksinimi [U=1267,000, p<.05], bilgi gereksinimi [U=407,500, p<.05], yardım gereksinimi [U=1390,500, p<.05] alt boyutları ile ölçeğin toplamında [U=993,500, p<.05] araştırmaya katılan anne ve babalar arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. Çevresel düzenleme gereksiniminde ise [U=1584,000, p>.05], anne ve babalar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, annelerin babalara göre, sosyal destek, uyarlama, bilgi ve yardım gereksinimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ebeveynlerinin gereksinimleri çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin gereksinimlerinin çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için, Mann Whitney U-Testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Ebeveyn Gereksinimlerinin Çocuğun Cinsiyetine Göre U-Testi Sonucu

	Çocuğun Cinsiyetine	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Sosyal Destek Gereksinimi	Kız	55	59,36	3265,00	1725,000	,315
	Erkek	70	65,86	4610,00		
Çevresel Düzenleme Gereksinimi	Kız	55	58,83	3235,50	1695,500	,251
	Erkek	70	66,28	4639,50		
Uyarlama Gereksinimi	Kız	55	59,80	3289,00	1749,000	,377
	Erkek	70	65,51	4586,00		
Bilgi Gereksinimi	Kız	55	64,27	3535,00	1855,000	,724
	Erkek	70	62,00	4340,00		
Yardım Gereksinimi	Kız	55	61,68	3392,50	1852,500	,715
	Erkek	70	64,04	4482,50		
TOPLAM	Kız	55	59,81	3289,50	1749,500	,382
	Erkek	70	65,51	4585,50		

Tablo 3' e bakıldığında, sosyal destek gereksinimi [U=1725,000, p>.05], çevresel düzenleme gereksinimi [U=1695,500, p>.05], uyarlama gereksinimi [U=1749,000, p>.05], bilgi gereksinimi [U=1855,000, p>.05], yardım gereksinimi [U=1852,500, p>.05] alt boyutları ile ölçeğin toplamında [U=1749,500, p>.05] katılımcılar arasında çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ebeveynlerinin gereksinimleri çocuğun aldığı tanıya göre farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin gereksinimlerinin çocuğun aldığı tanıya göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için, Kruskal Wallis Testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Çocuğun Aldığı Tanıya Göre Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeğinden Aldıkları Alt Ölçek ve Toplam Puanların Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Çocuğun Aldığı Tanı	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
Sosyal Destek Gereksinimi	Zihinsel Yetersizlik,Down Sendromu ve OSB	42	55,77			
	Görme ve İşitme Yetersizliği	10	62,00	9,467	,050	
	Fiziksel ve Çoklu Yetersizlik	26	53,46			
	Özel Öğrenme Güçlüğü	22	70,32			
	DEHB	25	79,02			
Çevresel Düzenleme Gereksinimi	Zihinsel Yetersizlik,Down Sendromu ve OSB	42	46,27			5-4, 5-2, 5-3,5-1,4-2,4-3,4-1,2-
	Görme ve İşitme Yetersizliği	10	67,85	21,503	,000	3,2-1,3-1
	Fiziksel ve Çoklu Yetersizlik	26	58,85			
	Özel Öğrenme Güçlüğü	22	70,59			
	DEHB	25	86,80			
Uyarlama Gereksinimi	Zihinsel Yetersizlik,Down Sendromu ve OSB	42	53,43			5-2,5-4,5-1,5-3,2-4,2-1,2-3,4-
	Görme ve İşitme Yetersizliği	10	68,35	18,127	,001	1,4-3,1-3
	Fiziksel ve Çoklu Yetersizlik	26	51,25			
	Özel Öğrenme Güçlüğü	22	64,39			
	DEHB	25	87,94			
Bilgi Gereksinimi	Zihinsel Yetersizlik,Down Sendromu ve OSB	42	56,63			
	Görme ve İşitme Yetersizliği	10	61,70	4,236	,375	
	Fiziksel ve Çoklu Yetersizlik	26	59,83			
	Özel Öğrenme Güçlüğü	22	74,57			
	DEHB	25	67,34			
Yardım Gereksinimi	Zihinsel Yetersizlik,Down Sendromu ve OSB	42	58,37			
	Görme ve İşitme Yetersizliği	10	55,80	7,697	,103	

	Fiziksel ve Çoklu Yetersizlik	26	53,33			
	Özel Öğrenme Güçlüğü	22	76,82			
	DEHB	25	71,56			
TOPLAM	Zihinsel Yetersizlik,Down Sendromu ve OSB	42	50,56			5-4, 5-2, 5-3,5-1,4-2,4-3,4-1,2-
	Görme ve İşitme Yetersizliği	10	66,90	17,794	,001	3,2-1,3-1
	Fiziksel ve Çoklu Yetersizlik	26	52,13			
	Özel Öğrenme Güçlüğü	22	74,09			
	DEHB	25	83,88			

Tablo 4'e bakıldığında, çocuğun aldığı tanıya göre, sosyal destek gereksinimi [$\chi^2=9,46$ $p>.05$], bilgi gereksinimi [$\chi^2=4,23$ $p>.05$] ve yardım gereksinimi [$\chi^2=7,69$, $p>.05$] alt boyutlarında araştırmaya katılan ebeveynler arasında anlamlı bir fark bulunmazken; çevresel düzenleme gereksinimi [$\chi^2=21,50$ $p<.05$] uyarılma gereksinimi [$\chi^2=18,50$ $p<.05$] alt boyutları ile ölçeğin toplam puanlarında [$\chi^2=17,79$ $p<.05$] anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, anlamlı farkın çevresel düzenleme gereksinimi alt boyutunda DEHB, özel öğrenme güçlüğü, görme/işitme yetersizliği, fiziksel/ çoklu yetersizlik ve zihinsel yetersizlik/Down sendromu/OSB sıralamasında; uyarılma gereksinimi alt boyutunda DEHB, görme/işitme yetersizliği, özel öğrenme güçlüğü, zihinsel yetersizlik/Down sendromu/OSB ve fiziksel/ çoklu yetersizlik sıralamasında; ölçeğin tümünde ise, DEHB, özel öğrenme güçlüğü, görme/işitme yetersizliği, fiziksel/ çoklu yetersizlik ve zihinsel yetersizlik/Down sendromu/OSB sıralamasında olduğu bulunmuştur.

Ebeveynlerinin gereksinimleri çocuğun yaşına göre farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin gereksinimlerinin çocuğun yaşına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için, Kruskal Wallis Testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 5' de gösterilmiştir.

Tablo 5. Çocuğun Yaşına Göre Katılımcıların Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeğinden Aldıkları Alt Ölçek ve Toplam Puanların Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Çocuğun Yaşı	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
Sosyal Destek Gereksinimi	1. 6-10 (ilkokul)	60	77,68	1,97	,160	
	2. 11-15 (ortaokul)	65	58,68			
Çevresel Düzenleme Gereksinimi	1. 6-10 (ilkokul)	60	74,54	11,86	,001	1-2
	2. 11-15 (ortaokul)	65	52,35			
Uyarılma Gereksinimi	1. 6-10 (ilkokul)	60	67,53	1,84	,175	
	2. 11-15 (ortaokul)	65	58,82			
Bilgi Gereksinimi	1. 6-10 (ilkokul)	60	65,23	0,45	,502	
	2. 11-15 (ortaokul)	65	60,94			
Yardım Gereksinimi	1. 6-10 (ilkokul)	60	63,41	0,01	,903	
	2. 11-15 (ortaokul)	65	62,62			
TOPLAM	1. 6-10 (ilkokul)	60	69,68	3,93	,047	1-2
	2. 11-15 (ortaokul)	65	56,83			

Tablo 5'e bakıldığında, çocuğun yaşına göre, sosyal destek gereksinimi [$\chi^2=1,97$ p>.05], uyarlama gereksinimi [$\chi^2=1,84$, p>.05], bilgi gereksinimi [$\chi^2=0,45$, p>.05] ve yardım gereksinimi [$\chi^2=0,01$, p>.05] alt boyutlarında araştırmaya katılan anne ve babalar arasında anlamlı bir fark bulunmazken; çevresel düzenleme gereksinimi [$\chi^2=11,86$, p<.05] alt boyutu ile ölçeğin toplamında [$\chi^2=3,93$, p<.05] anlamlı fark olduğu görülmüştür. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında 6-10 yaş grubu (ilkokul) çocuğa sahip ebeveynlerin çevresel düzenleme gereksinimleri ile genel aile gereksinimlerinin, 11-15 yaş grubu (ortaokul) çocuğa sahip ebeveynlerden daha fazla olduğu bulunmuştur.

Ebeveynlerinin gereksinimleri aylık gelire farklılaşmakta mıdır?

Ebeveynlerin gereksinimlerinin aylık gelire göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için, Kruskal Wallis Testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6'ya bakıldığında, aylık gelire göre, sosyal destek gereksinimi [$\chi^2=0,85$ p>.05], çevresel düzenleme gereksinimi [$\chi^2=3,22$ p>.05], uyarlama gereksinimi [$\chi^2=1,18$ p>.05] ile ölçeğin toplam puanlarında [$\chi^2=3,94$, p>.05] araştırmaya katılan ebeveynler arasında anlamlı bir fark bulunmazken; bilgi gereksinimi [$\chi^2=11,10$ p<.05] ve yardım gereksinimi [$\chi^2=8,71$ p<.05] alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, aylık geliri 1300-2000 arasında olanların bilgi gereksiniminin aylık geliri 1300TL'ye kadar olanlar ile 2001TL ve üzeri olanlardan, aylık geliri 1300TL'ye kadar olanların bilgi gereksiniminin aylık geliri 2001TL ve üzeri olanlardan fazla olduğu; aylık geliri 1300TL'ye kadar olanların yardım gereksiniminin ise, aylık geliri 1300-2000 arasında olanlar ile 2001TL ve üzeri olanlardan, aylık geliri 1300-2000 arasında olanların yardım gereksiniminin ise aylık geliri 2001 ve üzeri olanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur.

Tablo 6. Aylık Gelire Göre Katılımcıların Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeğinden Aldıkları Alt Ölçek ve Toplam Puanların Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Aylık Gelir	N	Sıra Ortalaması	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
Sosyal Destek Gereksinimi	1300TL'ye kadar	62	61,06	,851	,653	
	1300-2000	52	66,37			
	2001TL ve üzeri	11	58,05			
Çevresel Düzenleme Gereksinimi	1300TL'ye kadar	62	63,06	3,226	,199	
	1300-2000	52	66,68			
	2001TL ve üzeri	11	45,23			
Uyarlama Gereksinimi	1300TL'ye kadar	62	62,35	1,182	,554	
	1300-2000	52	65,86			
	2001TL ve üzeri	11	53,14			
Bilgi Gereksinimi	1300TL'ye kadar	62	62,91	11,108	,004	2-1,2-3,1-3
	1300-2000	52	69,98			
	2001TL ve üzeri	11	30,50			
Yardım Gereksinimi	1300TL'ye kadar	62	71,09	8,716	,013	1-2,1-3,2-3
	1300-2000	52	58,29			
	2001TL ve üzeri	11	39,68			
TOPLAM	1300TL'ye kadar	62	64,44	3,949	,139	
	1300-2000	52	65,64			
	2001TL ve üzeri	11	42,36			

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, çocuğu kaynaştırma eğitimine devam eden anne ve babaların gereksinimlerini belirlemek için “Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrencilerin Ailelerinin Gereksinimlerini Belirleme Ölçeği” kullanılarak anne (N=70) ve babalardan (N=55) toplanan veriler üzerinden istatistiksel analizler yapılmış, sonuçlar sırasıyla tartışılmıştır.

Araştırmanın ilk bulgusu olarak ebeveynlerin en fazla sosyal destek gereksinimine ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Sosyal destek gereksinim alt ölçeğinde çocuğun sınıfta diğer çocuklar tarafından kabul edilmesi, çocuğun okuldaki diğer çocukların anne ve babaları tarafından kabul edilmesi ve çocuğu kaynaştırma eğitiminde olan diğer anne-babalar ile tanışma gibi maddeler bulunmaktadır. Ebeveynlerin bu alt ölçekten aldıkları puanlar diğer alt ölçeklerden aldıkları puanlardan yüksektir. Bu puan ebeveynlerin en fazla çocuklarının sınıfındaki ve okulundaki diğer çocuklar ve anne-babaları tarafından kabul edilmeye, diğer ebeveynler ile bir araya gelemeye gereksinim duydukları, kaynaştırma eğitim ortamlarında ebeveynlerin sosyal gereksinimlerini karşılamak amacıyla düzenlemeler yapılması gerekliliği bu araştırmanın ilk bulgusunda tekrar ortaya çıkarılmıştır. Alanyazında ebeveyn gereksinimlerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmalarda da benzer bulgu elde edilmiş, bu çalışmalarda da sosyal destek gereksiniminin altı çizilmiştir (Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006; Sahay ve diğerleri, 2013). Ebeveynlerin kaynaştırma eğitim ortamlarında ikinci sırada bilgi gereksinimine ihtiyaç duyduklarını belirlenmiştir. Bilgi gereksinimi alt ölçeğinde, çocuğun eğitim aldığı destek eğitim odasıyla ilgili bilgi, özel eğitimle ilgili yasa ve yönetmelikler konusunda, Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) tarafından yapılan tanılama ve yerleştirme süreci ile ilgili bilgi, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programının (BEP) içeriği ile ilgili bilgi, çocuğun okul dışında alması gereken özel eğitim destekleri (rehabilitasyon merkezi, konuşma terapisti, vb.) ile ilgili bilgi, çocuğa özel gereksinimini açıklama ile ilgili bilgi ve çocuğumun özel gereksinimi hakkında bilgi edinme gereksinimi gibi maddeleri bulunmaktadır. Buna göre ebeveynlerin yasa ve yönetmelikler, çocuğun tanılanma ve eğitime yerleştirilme süreci, destek eğitim odası, BEP içeriği, okul dışında çocuğun alabileceği özel eğitim hizmetleri ve çocuğa özel gereksinimi hakkında açıklama yapma gibi konularda bilgi eksikliği yaşadıkları ve bilgilendirmenin yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeninin ebeveynleri bilgilendirecek yönlendirecek servislerin sınırlı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Almarsi ve diğerlerinin (2011) çalışması bu sonucunu desteklemektedir. Çalışmada ailelere sağlanan hizmetlerin ailelerin bilgi gereksinimini karşılamada yetersiz olduğu ayrıca bilgi gereksiniminin çocukluktan yetişkinliğe kadar devam edebileceğini fakat bazı belirli konulardaki gereksinimlerin çocuğun yaşına göre değişebileceği belirtilmiştir. Diğer bir çok çalışmada ailelerin öncelikli ve en fazla bilgi gereksinimi duyduklarına işaret edilmektedirler (Akçamete ve Kargın, 1996; Bertule, Vetra, 2014; Brown ve diğerleri, 2012; Cavkaytar, Ardiç, ve Aksoy, 2014; D’Amato ve Yoshida, 1991; Ellis, Luiselli, Amirault, 2002; Gowen, Christy ve Sparling, 1993; Granlund ve Roll-Pettersson, 2001; Öztürk, 2011; Reyes-Blanes, Correa ve Bailey, 1999; Sahay ve diğerleri, 2013; Sucuoğlu, 1995; Mert, 1997; Siklos ve Kermes, 2006; Şanlı, 2012). Bailey ve diğerlerinin (1999) yaptığı çalışmada annelerin çocuklarının durumu ile ilgili, yasal hakları ve çocuklarına sağlanan hizmetlerle ilgili bilgiye gereksinim duydukları, bu gereksinimi giderici aile eğitim programlarının hazırlanması gerekliliğini belirtmişlerdir. Kaynaştırma eğitimi alan çocuğa sahip ebeveynlerinde bilgi gereksinimini karşılamak amacıyla uygulamalar gözden geçirilmelidir.

Ebeveynlerin üçüncü sırada yardım gereksinimine ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Yardım gereksinimi alt ölçeğinde çevredeki insanlar, komşular ve iş arkadaşları tarafından desteklenme, kendine zaman ayırmak ve dinlenmek için ailenin desteği, çocuğun sınıf arkadaşlarının çocuğa derslerde yardım etmesi, okulda ya da okul dışında yaşanan sorunlar hakkında düzenli olarak ziyaret edilebilecek bir uzmana ve çocuğun eğitimini karşılayabilmek için maddi desteğe gereksinim gibi maddeler bulunmaktadır. Çoğu zaman anne-baba tüm zamanını özel gereksinimli çocuğun bakımı ve eğitimine ayırarak kendilerine zaman ayırmamakta, sorunlarla tek başına mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Diğer aile bireyleri, çocuğun sınıf arkadaşları, komşuları ve iş arkadaşları tarafından da desteklenmeyen anne-baba psikolojik olarak etkilenmekte ve uzman yardımına gereksinim duymaktadırlar. Ayrıca özel

gereksinimli çocuğun eğitim ve tedavisi ile ilgili gereksinimlerinin fazla olması maddi açıdan da sıkıntılar yaşamalarına ve maddi yardıma gereksinim duymalarına yol açmaktadır. Bu bulgu gereksinim alanyazında yapılan araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Kaytez, Durualp ve Kadan, (2015), özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları yakın çevrede ve toplumun tüm kesimlerinde gerekli olan desteği göremediği, özel gereksinimli çocuğun eğitim ve sağlık sorunlarından dolayı maddi ihtiyaçlarının arttığı ve ebeveynlerin bu konuda yetersiz kaldığı, dolayısıyla da gereksinimlerinin arttığını belirtmektedir. Sucuoğlu (1995), anne ve babaların yaşadıkları sorunlar ile baş edebilmeleri için uzmanlardan yardım almaları ve ebeveynlerin maddi gereksinimlerinin belirlenerek devlet ya da gönüllü kuruluşlar yardımıyla çözümlenebileceği bu durumda birçok çocuğun kaliteli eğitim alabileceği, ebeveynlerin eğitim sürecine katılmalarının artacağını belirtmektedir. Sahay, Prakash, Khaique ve Kumar'ın (2013), yaptığı çalışmada ailelerin maddi olarak desteklenme ve uzmanlar tarafından desteklenme gibi gereksinimleri olduklarını belirtmektedir.

Ebeveynlerin dördüncü sırada eğitim ortamlarında en fazla uyarılma gereksinimine ihtiyaç duyduklarını belirlenmiştir. Uyarılma gereksinimi alanında ise çocuğun seviyesine uygun ders kitaplarına, müfredattaki konuların çocuğun seviyesine uygun hale getirilmesine, çocuğun sınavlarının özel gereksinimi dikkate alınarak yapılmasına, çocuğunun yararlanabilmesi için sesli kitaplara, Braille alfabesi ile yazılmış kitaplara, resimli kitaplara ve büyük puntolu kitaplara, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) hazırlama sürecine dâhil olmaya ve çocuğun okulda ilk yardım alabileceği revir, hemşire gibi hizmetlere gereksinim duyma gibi maddeler bulunmaktadır. Buna göre kaynaştırma öğrencilerinin devam ettiği okulların müfredatının, ders kitaplarının özel gereksinimli çocuklara uygun olmadığı sınavların çocukların özel gereksinimi dikkate alınmadan yapıldığı, BEP hazırlama sürecine ailelerin dâhil edilmediği ve çocukların okulda ilk yardım alabilecekleri herhangi bir hizmetin bulunmadığı, bütün bunların çocukları için düzenlenmesine gereksinim duydukları belirlenmiştir. Kaynaştırma özel gereksinimli çocuğun sadece sınıfa yerleştirilmesi değil aynı zamanda çeşitli düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılan teknik bir uygulamadır (MEB-EARGED, 2010). Bu çalışmada da yeterli uygulamaların yapılmadığı ebeveynlerin bu konuda gereksinim duymalarına neden olduğu düşünülmektedir.

Ebeveynler ölçekten aldıkları puan dikkate alındığında en düşük gereksinim puanını çevresel düzenleme gereksinimi alt ölçeğinden almışlardır. Çevresel düzenleme gereksinimi alanında rehber öğretmen ile konuşabilmek için daha fazla zamana, okul idaresi ile konuşabilmek için daha fazla zamana, çocuğun öğretmeni ile konuşabilmek için daha fazla zamana, kardeşlerine çocuğun özel gereksinimini açıklamaya gereksinim, çocuğun sınıfta rahat hareket edebileceği sınıf düzenine gereksinim, çocuk için güvenli bir okul çevresine gereksinim, okul kantininin güvenli bir şekilde ihtiyaç giderebilecek konumda olmasına gereksinim ve çocuğun sınıfa ulaşmasını kolaylaştıran fiziki şartlara (rampa, asansör ve merdiven vb.) gereksinim duyma gibi maddeler bulunmaktadır. Ebeveynlerin diğer alt ölçeklere kıyasla bu alt ölçekten aldıkları puan ortalamasının düşük olması, okul idaresi, öğretmen ve rehber öğretmenle konuşabilecek ortam bulabildiklerini, okulun fiziki şartlarının uygunluğunu ve okul çevresinin güvenliğini gösterebildiği gibi gereksinim sıralamasında bu alt ölçeğin en sonda yer alması, sosyal destek, bilgi, yardım, uyarılma gereksinimlerinin daha öncelikli olduğunu gösterdiği düşünülebilir.

Bu araştırmanın ikinci bulgusu ebeveynlerin gereksinimlerinin anne ya da baba olmaya göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş, bulgularda annelerin babalara göre, sırasıyla sosyal destek, uyarılma gereksinimi, bilgi gereksinimi ve yardım gereksinimi alt ölçeğinde daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Buna göre çalışmamızda annelerin gereksinimlerinin babalardan daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeninin ülkemizde çocukların bakımında ve eğitiminde annelerin daha fazla rol alması gerekliliği algısından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Alanyazındaki bazı çalışmalarda annelerin gereksinimlerinin babaların gereksinimlerinden daha yüksek olduğu (Bailey ve Simeonsson, 1988; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Wang ve Michaels, 2009), bazı çalışmalarda ise gereksinimleri arasında fark olmadığı (Cavkaytar, Ardıç, ve Aksoy, 2014; Şanlı, 2012; Mert, 1997) görülmektedir.

Araştırmada kaynaştırma eğitim ortamında yer alan çocuğun cinsiyetine göre ebeveyn gereksinimlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, ölçeğin alt boyutları ile ölçeğin toplamında katılımcılar arasında kız ya da erkek çocuğa sahip olma açısından fark çıkmamıştır. Bu bulguya benzer bulgu Cavkaytar, Ardıç, ve Aksoy, (2014) çalışmasında da elde edilmiş, dolayısıyla iki çalışmanın bulgusu örtüşmüştür.

Kaynaştırma eğitim ortamında yer alan çocuğun aldığı tanıya göre; ebeveyn gereksinimlerinin çevresel düzenleme gereksinimi ve uyarlama gereksinimi alt boyutları ile ölçeğin toplam puanlarında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. DEHB, özel öğrenme güçlüğü, görme/işitme yetersizliği, fiziksel/ çoklu yetersizlik ve zihinsel yetersizlik/Down sendromu/OSB sıralamasında çevresel destek gereksiniminin; DEHB, görme/işitme yetersizliği, özel öğrenme güçlüğü, zihinsel yetersizlik/Down sendromu/OSB ve fiziksel/ çoklu yetersizlik sıralamasında ise uyarlama gereksinimi alt boyutunda anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Palisano ve diğerleri (2010), çalışmasında ailelerin gereksinimleri çocuğun ya da gencin kaba motor fonksiyonlarına göre değişebildiği sonucuna ulaşmıştır. Siklos ve Kerns (2006), araştırma sonucunda otizmlili ve Down sendromlu ailelerin gereksinimleri önem derecelerine göre sınıflandırmalarında anlamlı bir fark görülmediği; her iki yetersizlik grubunun da farklı gereksinim türlerini önemli derecede desteklediği; otizmlili grubunun Down sendromlu grupla karşılaştırıldığında daha fazla gereksiniminin karşılanmadığı bildirilmiştir. Buran ve diğerleri (2009), tekerlekli sandalye kullanan çocukların ailelerinin bilgi, destek, toplumsal hizmetler ve maddi gereksinimler duyduğu; diğer ailelerin ise geleceğini planlama ile ilgili bilgi, toplumsal aktivitelere yerleştirilmede yardım ve kendilerine ayırabilecekleri daha fazla boş zamana gereksinim duydukları sonucuna ulaşmışlardır.

Çocuğun yaşına göre; ebeveyn gereksinimlerinin bilgi, sosyal destek, uyarlama ve yardım gereksinimi alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmazken; çevresel düzenleme gereksinimi ile ölçeğin toplamında anlamlı fark olduğu görülmüştür. 6-10 yaş grubu (ilkokul) çocuğa sahip ebeveynlerin çevresel düzenleme gereksinimleri ile toplam gereksinimlerinin, 11-15 yaş grubu (ortaokul) çocuğa sahip ebeveynlerden daha fazla olduğu bulunmuştur. Buna göre, çocuğun yaşı ve devam ettiği okul düzeyi ilerledikçe ebeveynlerin çevresel düzenleme gereksiniminin azaldığı söylenebilir. Buna göre çocuğun yaşı arttıkça ebeveynlerin rehber öğretmen, okul idaresi ve çocuğun öğretmeni ile konuşabilmek için daha fazla zamana olan gereksinimleri, uygun sınıf düzeni, güvenli okul çevresi, çocuğun okul içindeki ulaşımını kolaylaştıran fiziki şartlara olan gereksinimleri azalmaktadır. Bunun nedeninin çocuğun devam ettiği okul düzeyi arttıkça bağımsız hareket edebilme becerilerinin de artması ve ebeveynlerin ise tecrübe kazanmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Cavkaytar, Ardıç ve Aksoy (2014), yetersizliği olan çocuğun yaşının aile gereksinimleri üzerinde etkili bir unsur olduğunu belirtmiştir. D'Amato, ve Yoshida (1991), iki yaşın altındaki çocukların ebeveynlerinin % 25'i ebeveynlik konusunda herhangi bir zorluk yaşamadıkları bununla birlikte okul öncesi çocukların ebeveynlerinin yalnızca % 10'u ve 6-12 yaşlarındaki çocukların ebeveynlerin % 13'ünün de zorluk yaşamadığı belirtmektedir. Ayrıca çocukların yaşadıkları konuşma güçlüğü okul öncesi eğitim dönemlerinde ebeveynler için büyük bir zorluk olarak görüldüğü bununla birlikte, çocuklar olgunlaştıkça davranış sorunlarının da artış göstermesiyle birlikte ailelerin yaşadıkları zorlukların arttığı ve ailelerin bu konuda desteğe gereksinim duyduğu sonucuna ulaşılmışlardır. Akçamete ve Kargın, (1996) annelerin gereksinimlerinin çocuğunun yaşına göre farklılaşmadığı, ancak "ailenin işleyişine" ilişkin gereksinimlerinin, çocuğun yaşı arttıkça fazlaştığı; aynı zamanda destek gereksiniminin, çocuğun yaşına göre farklılaştığı, çocuğun yaşı küçüldükçe ailelerin daha çok destek gereksinimi içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anne-babaların aylık gelir durumuna göre ise sosyal destek, çevresel düzenleme ve uyarlama gereksinimi ile ölçeğin toplam puanlarında araştırmaya katılan ebeveynler arasında anlamlı bir fark bulunmazken; bilgi gereksinimi [$\chi^2=11,10$ $p<.05$] ve yardım gereksinimi [$\chi^2=8,71$ $p<.05$] alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Bilgi gereksinimi alt ölçeğinde aylık geliri yüksek olan ebeveynlerin bilgi gereksinimleri azalırken aylık gelir miktarı orta ve düşük olan ebeveynlerin bilgi gereksinimlerinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Aylık geliri düşük olan ebeveynlerin ise yardım gereksinimlerinin daha fazla olduğu gelir miktarı düştükçe yardım gereksiniminin arttığı görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının eğitimini

destekleyebilmeleri için çocuk için gerekli olan tıbbi malzemeler, eğitim materyallerini sağlama, çocuğun okul dışı sanatsal ya da sportif aktivitelere katılımını sağlama, çeşitli uzmanlar, psikolog ve doktorlar ile görüşme gibi birçok konuda maddi açıdan güçlü olmaları gerekmektedir. Ülkemizde özel gereksinimli bireyler ve aileleri maddi olarak desteklense de çoğu aile için bu yeterli gelmemektedir. Bu sebeple ailelerin aylık geliri özellikle ebeveynlerin yardım gereksinimi üzerinde önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir. Öztürk (2009), Şanlı (2012) ve Cavkaytar, Ardiç ve Aksoy (2014) ailenin aylık gelir düzeyinin, aile gereksinimleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Almarsi ve diğerleri (2011) aile gereksinimlerinin az olmasını aile ilişkilerinin ve gelir durumunun yüksek olması ile ilişkilendirmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda kaynaştırma uygulamaları yapılan okullardaki öğretmen, yönetici ve diğer personelin kaynaştırma uygulamaları, özel gereksinimli öğrenciler, BEP, öğretim ve değerlendirme yöntemleri ile ilgili bilgilendirilmesi, okulların fiziki şartlarının farklı yetersizlik türünden kaynaştırma öğrencisinin güvenli ve kolay bir şekilde sınıfına ulaşarak ihtiyaçlarını giderebilecek şekilde düzenlenmesi, okullarda ebeveynlerle haftalık düzenli toplantılar yapılması, ailelerin ihtiyaçları olan konularda eğitim programları hazırlanması uygulanması, okullardaki rehber öğretmenlerin ebeveynlere psikolojik destek vermeleri sağlanması önerilebilir. Böylece ebeveynlerin sosyal destek, bilgi, uyarılma, yardım ve çevresel düzenleme gereksinimleri boyutlarında ihtiyaç duydukları birçok konuya çözüm sağlanabileceği düşünülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının yetersizliği, yasal hakları, eğitim uygulamaları gibi konularda bilgilendirme ve yönlendirme çalışmalarının yapılması sağlanabilir. Özel gereksinimli bireylere sahip aileler özel eğitimci, psikolog, doktor gibi uzmanlarla düzenli bir şekilde bir araya gelerek gereksinim duydukları konularda bilgilendirilerek desteklenmeleri, her aileye atanacak bir aile danışmanının ebeveynleri psikolojik ve sosyal yönden desteklemeleri sağlanabilir. Özel gereksinimli bireye sahip ailelerin bir araya gelerek tanışmalarını sağlayacak etkinlikler düzenlenebilir. Ayrıca ileride yapılacak araştırmalarda örneklem grubu, öğrencilerin anne babalarına ilaveten, teyze, hala, kardeş ve etkileşimde buldukları diğer yakın akrabalar da dahil edilerek genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Akalın, S. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin gereksinimleri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 6(1), 115-142.
- Akçamete, G. ve Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7-24.
- Aksoy, P. (2010). Ebeveynlerin okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* (11-13 Kasım, Antalya, ss.518, 527).
- Almarsi, N., Palisano, R.J., Dunst, C., Chiarello, L.A., O'Neil, M.E. & Polansky, M. (2011). Profiles of family needs of children and youth with cerebral palsy. *Child: Care, Health And Development*, 38(6), 798-806.
- Altun, T. ve Gülben, A. (2009). Okul öncesinde özel gereksinim duyan çocukların eğitimindeki uygulamalar ve karşılaşılan sorunların öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 253-272.
- Artan, İ. ve Balat, G. (2003). Okul öncesi eğitimcilerin entegrasyona ilişkin bilgi ve düşüncelerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 65-80.
- Balaban, M., Yılmaz, Ö. ve Yıldızbaş, F. (2009). *Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi*. 1st International Turkey Educational Researches Congress. 1-3 Mayıs, Çanakkale.
- Balboni, G. & Pedrabisi, L., (2000). attitudes of italian teachers and parents toward school inclusion of students with mental retardation: The role of experience. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 35(2), 148-159.
- Bailey, D. B. & Simeonsson, R. J. (1988). Assessing needs of families handicapped infants. *The Journal of Special Education*, 22(1), 117-127.
- Bailey, D. B. & Blasco, P. M. (1990). Parents' perspectives on a written survey of family needs. *Journal of Early Intervention*, 14(3), 196-203.

- Bailey, Skinner, D., Correa, Arcia, Reyes-Blanes, Rodriguez, Vazquez-Montilla & Skinner, M. (1999). Needs and supports reported by Latino families of young children with developmental disabilities. *American Journal of Mental Retardation*, 104(5), 437-451.
- Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri, *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Bertule, D. & Vetra, A. (2014) The family needs of parents of preschool children with cerebral palsy: The impact of child's gross motor and communications functions. *Medicina*. 50(6), 323-328.
- Bilen, E. (2007). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüşleri ve Çözüm Önerileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.[Online]: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden 21 Şubat 2017 tarihinde indirilmiştir.
- Brown, H. K., Ouellette-Kuntz, H., Hunter, D., Kelley, E., & Cobigo, V. (2012). Unmet needs of families of school-aged children with an autism spectrum disorder. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 25, 497-508. doi:10.1111/j. 1468-3148.2012.00692.x
- Buran, C. F., Sawin, K., Grayson, P. & Criss, S. (2009) Family needs assessment in Cerebral Palsy Clinic. *Journal for Specialists in pediatric Nursing*, 14, 86-93.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (11. Baskı). Ankara: PEGEM
- Cavkaytar, A., Ardiç, A. ve Aksoy, V. (2014). Aile gereksinimlerini belirleme aracının geçerlik ve güvenilirliğinin güncellenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(2) 1-12.
- Chiu, C.,Turnbull, A.P. &Summers, J.A. (2013). What families need: validation of the family needs assessment for taiwanese families of children with intellectual disabilityand developmental delay. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38(4), 247-258.
- Cunningham, S.J., (1985). Nationalization and the Zambian Copper Mining Industry, Doktora Tezi, Edinburg Üniversitesi.
- Çulhaoğlu-İmrak, H. (2009). *Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Ve Ebeveyn Tutumları İle Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan Sınıflarda Akran İlişkilerinin İncelenmesi*. (Yüksek lisans tezi) Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.[Online]: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden 21 Şubat 2017 tarihinde indirilmiştir.
- Dalzell, J., Nelson, H., Haigh, C., Williams, A. &Monti, P., (2007). Involving families who have deaf children using a family needs survey: *A Multi-Agency Perspective*. *Child Care Health Development*, 33(5), 576-85.
- Demir, K. M. ve Açar, S. (2011). Kaynaştırma eğitimi konusunda tecrübeli sınıf öğretmenlerinin görüşleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 719-732.
- Deretarla, E. (2000). *Kaynaştırma Uygulaması Yapan İlköğretim Okullarının 3. Sınıfına Devam Eden Normal İşiten Ve İşitme Engelli Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerinin İncelenmesi*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Diken, İ. H. (1998). *Sınıfında Zihinsel Engelli Çocuk Bulunan Ve Bulunmayan Sınıf Öğretmenlerinin Zihinsel Engelli Çocukların Kaynaştırılmasına Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Diken, H. İ. ve Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 25-39.
- Dikici-Sığırtaç, A., Hoş, G. ve Abbak, B.S. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik kullandıkları çözüm yolları ve önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(4), 205-223.
- Ellis, J. T., Luiselli, J. K., Amirault, D., Byrne, S., O'Malley Cannon, B., Taras, M., Wolongevicz, J. & Sisson, R. W. (2002). Families of children with developmental disabilities: assessment and comparison of self-reported needs in relation to situational variables. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14, 191-202.
- Engin, A. O.,Tösten, R., Kaya, M. D. ve Köselioğlu, Y. S. (2014). İlköğretim öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamasıyla ilgili tutum ve görüşlerinin değerlendirilmesi (Kars ili örneği). *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,13(1), 27-44.
- D'Amato, E. &Yoshida, R.K.,(1991). Parental needs: an educational life cycle perspective. *Journal of Early Intervention*, 15, 246-254.
- Gottlieb, J. & Leyser, Y. (1996). Attitudes of public school parents toward mainstreaming: changes over a decade. *Journal of Instructional Psychology*, 23(4), 12-28.
- Gowen, J.W., Christy, D.S. & Sparling, J. (1993). Informational needs of parents of young children with special needs. *Journal of Early Intervention*, 17(2), 194-210.

- Gözün, Ö. ve Yıkılmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5 (2) 65-77.
- Granlund, M. & Roll-Pettersson, L. (2001). The perceived needs of support of parents and classroom teachers—a comparison of needs in two micro-systems. *European Journal of Special Needs of Education*, 16, 225-244.
- Gupta, A. & Singhal, N. (2005). Psychosocial support for families of children with autism. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, 16(2), 62-83.
- Henderson, L.W. Aydlett, L.A. & Bailey Jr, D.B. (1993). Evaluating family needs surveys: do standard measures of reliability and validity tell us what we want to know?. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 11, 208-219.
- Kaner, S. (2004). Engeli çocukları olan anne-babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri*, Ankara.
- Karamanlı, D. (1998). *Okul Öncesi Dönemde Entegrasyon Sınıflarında Bulunan 5-6 Yaş Grubundaki Normal Çocukların ve Sınıf Öğretmenlerinin Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Uyum Davranışları Hakkındaki Algılamalarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. [Online]: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden 21 Şubat 2017 tarihinde indirilmiştir.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (11. Baskı). Ankara: Nobel.
- Kargın, T., Acarlar, F. ve Sucuoğlu, B. (2003). Öğretmen, yönetici ve anne-babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 55-76.
- Kaya, İ. (2005). *Anasınıfı Öğretmenlerinin Kaynaştırma (Entegrasyon) Eğitimi Uygulamalarında Yeterlilik Düzeylerinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kayaoğlu, H. (1999). *Bilgilendirme Programının Normal Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Ortamındaki İşitme Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlarına Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. [Online]: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden 21 Şubat 2017 tarihinde indirilmiştir.
- Kaytez, Durualp ve Kadan, (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 4(1), 19.
- Keller-Wright, R. A. (1998). *Parentalviews Of Inclusion Of Children With Disabilities In The Preschool Setting*. (Yüksek lisans tezi) Texas TechUniversity, Special Education, Lubbock.
- Kılıç, A. F. (2011). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmasına Yönelik Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Değişmesindeki Etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Kırcaali-İftar, G. (1998a). Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim içinde* (s. 1-14). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.
- Kırcaali-İftar, G. (1998b). Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim içinde* (s. 17-26). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.
- Koçyiğit, S. (2015). Ana sınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen-rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 391-415.
- Mert, E. (1997). *Farklı Engel Grubunda Çocuğu Olan Anne ve Babalarının Gereksinimlerinin Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Metin, N. ve Çakmak, H. (1998). *İlköğretim Okullarındaki Eğitimcilerin Özürlü Çocuklarla Normal Çocukların Kaynaştırıldığı Programlar Hakkındaki Düşüncelerinin İncelenmesi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, 128-129, Edirne.
- Metin, N. (1999). Engelli çocuğa sahip ailelerin kaynaştırma programlarına yaklaşımı ve katılımı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 28-33.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (MEB-EARGED), (2010). *İlköğretim Okullarındaki Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, Kaynak kitaplar dizisi, Ankara.
- Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını (2016). http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/18024009_meb_istatistikleri_organ_egitim_2_015_2016.pdf adresinden 01 Temmuz 2017 tarihinde indirilmiştir.
- Mudekunya, J. & Ndamba, G. T. (2011). Views of parents on the inclusion of children with special needs in physical education in Masvingo. *Zimbabwe Journal of African Studies and Development*, 3(1), 9-14.

- Okagaki, L., Diamond K.E., Kontos S.J. & Hestenes L.L. (1998). Correlates of young children's interactions with classmates with disabilities, *Early Childhood Research Quarterly*, 13(1), 67-86.
- Okyay, Ö. (2006). *Sınıfında Engelli Çocuk Bulunan ve Bulunmayan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öncül, N. ve Batu, S. (2004). *Kaynaştırma Uygulaması Yapılan Bir İlköğretim Okulunda Normal Çocuk Annelerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Bolu.
- Özbaba, N. (2000). *Okul Öncesi Eğitimcilerin ve Ailelerinin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar İle Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özsoy, A. S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi, *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9), 68-76.
- Öztürk, Y. (2011). *Engelli Çocuğu olan Ailelerin Gereksinimlerinin ve Aile Yükünün Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Palisano, R.J., Almarsı, N., Chiarello, L.A., Bagley, M.N & Magss, J. (2010). Family needs of parents of children and youth with cerebral palsy. *Child Care Health Development*, 36(1), 85-92.
- Rafferty, Y. & Griffin, K. W. (2005). Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: perspectives and parents and providers. *Journal of Early Intervention*, 27 (3), 173-192.
- Reyes-Blanes, M., Correa, V.I., Bailey, Jr., D.B. (1999). Perceived needs of and support for puerto Rican mothers of young children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(1), 54-63.
- Ryndak, D., Downing, L., Morrison, A., & Williams L. (1996). Parent perceptions of educational settings and services for children with moderate or severe disabilities. *Remedial and Special Education*, 17(2), 106-118
- Sahay, A., Prakash, J., Khaique, A. & Kumar, P. (2013). Parents of intellectually disabled children: a study of their needs and expectations. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 2(7), 1-8.
- Sart, H. Z., Ala, H., Yazlık, Ö. ve Yılmaz, F. K. (2004). Türkiye'de kaynaştırma eğitiminde nerede?: eğitime öneriler. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Siklos, S. & Kerns, K. A. (2006). Assessing need for social support in parents of children with autism and down syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36(7), 921-933.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 10-18.
- Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı, *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2) 25-43.
- Sucuoğlu, B. ve Akalın, S. (2010). Kaynaştırma sınıflarına alternatif bir bakış: çevresel davranışsal değerlendirme ile öğretimsel özelliklerin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1) 19-37.
- Sünbül, A.M. ve Sargın, N. (2002). *Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitime İlişkin Öğretmen Tutumları: Konya İli Örneği*. XI. Eğitim Bilimleri Kongresi. 23-26 Ekim, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC.
- Şanlı, E., (2012). *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine Devam Eden Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerin Belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Temel, F. (2000). Okul öncesi eğitimcilerinin engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18, 148 -155.
- Temir, D. (2002). *Normal Çocuk Annelerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuş, Ö. ve Çıfci-Tekinarslan, İ. (2013). Okul öncesi kaynaştırma eğitimine devam eden özel gereksinimli çocukların karşılaştıkları güçlüklerin annelerin görüşlerine göre belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 151-165.
- Uysal, A. (2003). *Kaynaştırma Uygulaması Yapan Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri*. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, 121-135, Ankara:Kök
- Üstün, A ve Yılan, G. (2003). Okul öncesi öğretmenlerinin, zihinsel engelli çocukların kaynaştırma yoluyla eğitimlerine ilişkin sahip oldukları tutumlar. *Eurasian Journal of Education Research*, 13.
- Varlıer, G. (2004). *Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıkılmış, A. ve Sazak Pınar, E. (2005). İlköğretim okulu müdürlerinin kaynaştırmaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 7-22.

- Yıkmaş, A., Şahbaz, Ü. ve Peker, S. (1998). *Özel Eğitim Danışmanlığı Ve Kaynaştırma Dersinin Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarına Etkisi*, 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, 163-167, Edirne.
- Wang, P., Michaels, C.A., (2009). Chinese families of children with severe disabilities: family needs and available support. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, (1) 34: 21-32.